

Andrew Scull: A hisztéria felkavaró története.

Holnap Kiadó, Budapest, 2013. 190 oldal.

Andrew Scull munkássága kevésbé ismert a magyar olvasó előtt. A Skóciában született szociológus és orvos-történész – aki azóta amerikai állampolgárságot is szerzett – a San Diegó-i Egyetem Szociológiai Tanszékén oktat. Tanulmányait politikatudomány, filozófia és közgazdaságtan területén Oxfordban végezte, PhD-fokozatát pedig már a Princeton Egyetemen szerezte szociológiából. Az ezt követő években visszatért Londonba, ahol posztgraduális képzés keretében kezdett orvostörténettel foglalkozni. A sokoldalú szerző több mint harminc éve kutatja a különböző pszichés megbetegedések történetét. *Az örület kultúrtörténete* című könyve a második, amely idén februárban magyar nyelven is kiadásra került.

A hisztéria felkavaró története 2013-ban jelent meg hazánkban Boross Ottilia és Pléh Csaba fordításában, a Holnap Kiadó azonban nem közöl egyértelmű információt a mű eredeti kiadásáról. Az impresszum szerint ugyanis a fordítás a *Hysteria: The Disturbing History* nyomán készült, amelyet 2009-ben adtak ki. Azonban ez a kötet nem 2009-ben, hanem 2012-ben jelent meg. 2009-ben a szerző *Hysteria: The Biography* című munkája látott napvilágot az Oxford University Press gondozásában, a *Biographies of Disease* című sorozat részeként, amelynek mind a hét kötete egy-egy egész-

ségügyi probléma történetét vázolja fel (cukorbetegség, kolera, méhnyakrák, asztma, túlsúlyosság, vérszegénység). Igaz, a két könyv tartalmilag azonos, a címet a szerző bevallása szerint marketing célokból változtatta meg a kiadó. Ugyan nem létfonosságú kérdés, melyik kiadás fordításáról van szó, azonban a laikus számára, aki pusztán érdeklődésből utánajár a szerző munkásságának, zavaró lehet a pontatlan információ. Arról nem is beszélve, hogy a mondat pongyolasága (egy mondaton belül vált a szöveg magyarról angolra, illetve látszólag két be nem fejezett mondat került össze) óhatatlanul rontja a kötet renoméját. A kiadó hanyagsága azonban nem csökkenti Andrew Scull hazánkban egyértelműen hiánypótlónak számító művének értékét.

A magyar történészek, illetve a pszichológusok, pszichohistorikusok már sokat foglalkoztak a hisztéria múltbeli jelenségével. A téma igen érdekes, és a magyarországi 18–19. századi orvosi írások arról tanúskodnak, hogy a tárgyalt betegség hazánkban is ismert jelenség volt. Ily módon a magyar nyelvű kötet Lafferton Emese által írt befejező fejezete, amely a hisztéria magyarországi történetét mutatja be az 1880-es, 1890-es években, szintén fontos munka mind a szakma, mind az érdeklődő nagyközönség számára.

A hisztéria témakörének kétségkívül legérdekesebb momentuma az,

hogy a 19. században tömegével titulálták hisztérikusnak a nőket (és férfiakat), ma viszont már nem is létezik ez a betegség. Mi lehet ennek a magyarázata? Andrew Scull ezt az alapvető kérdést járja körül, eszmefuttatása során több más problémára is kitérve. A hisztéria eltűnését nem az orvostudomány fejlődésének köszönhetjük, hanem a társadalmi és kulturális változásoknak. Mivel minden típusú, névtelen és ismeretlen női kórt hisztériának kiáltottak ki, igen nehéz dolga van a kutatónak, aki a betegség történetét kívánja bemutatni. Rengeteg az ellentmondás és a kétértelműség, amelyek feltárására az itt tárgyalt könyvben vállalkozik Andrew Scull.

Mi is pontosan a hisztéria, és miért fontos számunkra a története? Az elnevezés a görög *hüsztéra* szóból ered, amelynek jelentése anyaméh. A hisztériát „feltaláló” Hippokratész szerint ugyanis a női nemi szervek megbetegedése okozza ezt a betegséget. Scull feltárja az ókori orvosok és gondolkodók álláspontját a hisztériával kapcsolatban, és érhetően mutatja be, hogy a klasszikus tévhit hogyan öröklődött át az újkor orvostudományába, illetve hogy a különböző korok szakemberei milyen értelmezéseket adtak a hisztéria jelenségére. Egészen a kora újkorig tartotta magát az a nézet, amely szerint a hisztériát a méh rendellenességei okozzák. Erre a szemléletre számos korabeli magyarázat született, többnyire olyanok, amelyek a női szexualitást és zabolátlanságot állítják előtérbe, azonban *A hisztéria felkavaró történetében* ezzel a kérdéssel nem foglalkozik a szerző. A 17. századi francia források például arról számolnak be, hogy

„a nő méhe olyan, mint egy éhes állat: ha nem táplálja bőségesen közösülés, vagy a szaporodás, végigvándorol az egész női testen, úrrá lesz érzékein és beszédén”.¹

Andrew Scull konkrét eseteken keresztül mutatja be, hogyan és meddig élt a köznép köreiből az a hit is, hogy az idegbántalom az ördög műve és a megszállottság jele. Mai szemmel egyértelmű ugyan, hogy az anyaméh vándorlásának vagy más típusú megbetegedésének, a testnedvek felborulásának tulajdonított hisztériáról kialakított elképzelések legalább annyira helytelenek, mint azok, amelyek a vallás keretein belül értelmezték azt, mégis kétségtelen, hogy a világi magyarázatok előtérbe kerülésével hatalmas előrelépés történt az idegbántalmak történetében. Diagnosztikai eszközök hiányában azonban továbbra is számtalan tévhit és félreértelmezés született az orvosok (és a köznép) körében az idegbántalmak, köztük a hisztéria kapcsán. Ahogyan Scull is kijelenti, a régmúlt diagnózisainak megítélésénél a történész komoly nehézségekbe ütközik. Ezért a szerző abból indul ki, hogy az egyes korok orvosai hogyan értelmezték a hisztériát, illetve hogy pontosan mit határoztak meg hisztériaként.

Andrew Scull tetemes mennyiségű forrás feldolgozásával, ismertetésével igyekszik bemutatni, hogy a 17. századtól a 20. század első feléig hogyan változott a hisztéria megítélése, hogyan alakultak az eredetéről szóló elképzelések, mikor és kik

¹ Zemon Davis, Natalie 2001: A nők felülkerekedése. In: uő: *Társadalom és kultúra a kora újkori Franciaországban*. Budapest, Balassi Könyvkiadó, 117.

milyen kezelési módokat alkalmaztak rá, és végül miként tűnt el az idegbántalmak listájáról. Igen alapos forrásfeltárás és forráskritika jellemzi Scull munkáját. Angol, amerikai és francia példákat kapunk a könyvből a hisztéria különböző – vagy adott esetben azonos – megítéléséről, kezelési módjairól. A szerző egyedi eseteken, konkrét orvosok nézőpontjának tárgyalásán keresztül mutatja be az orvostudomány változásait, fejlődését, az egyes korok orvoslási és diagnosztizálási szokásait, eszközeit, s betekintést ad az egészségügygel kapcsolatos kultúrtörténeti momentumokba is. Megismerjük a betegséggel komolyan foglalkozó orvosokat és nézeteiket, többek között a híres Jean-Martin Charcot módszerét, és nem utolsósorban Sigmund Freud álláspontját. A sorok között az olvasó elé tárulnak az orvosokról kialakult általános nézetek, az, hogy mi alapján választottak maguknak orvost a betegek, és az orvosok hogyan toboroztak maguknak pácienseket. Megtudhatjuk, miért volt egyik gyógyító népszerűbb, mint a másik, és milyen módszerekkel tudták saját népszerűségüket és tekintélyüket növelni. A hisztéria történetének tárgyalásán keresztül egy olyan betegség kultúrtörténete tárul elénk, amely nem az orvostudomány fejlődésének köszönhetette eltűnését, hanem a kulturális viszonyok változásainak – azonban mielőtt a 20. század első felében végleg eltűnt volna, az I. világháború folyamán a férfiak körében „ütötte fel a fejét”.

A kötet gendertörténeti szempontból is jelentős témát jár körül. Megismerjük belőle, milyen előfeltevések övezték a nőkkel kapcsolatos betegsé-

geket, ám a kérdést nem helyezi tágabb kontextusba a kötet. A manapság konverziós zavarként ismert betegségről alkotott képünk ugyan nagymértékben gazdagodott, de a probléma társadalomtörténeti jelentőségét továbbra is homály fedi. Egyetlen betegség sem tudja lerázni magáról saját korának jellemző kulturális és társadalmi előítéleteit, és gyakori, hogy egy-egy betegséget maguk a társadalmi konvenciók hoznak létre.² Hasznos lett volna a tágabb társadalomtörténeti kontextus keretein belül olvasni a betegség tömeges jelentkezéséről, de sajnos a szerző nem bocsátkozik komolyabb magyarázatokba a nők és a női szexualitás megítélése és a rejtélyes hisztéria kapcsolatáról. Andrew Scull valóban a betegség történetét övező ellentmondások és tévhitek feltárására szorítkozott, igaz, nem is ígért mást könyvének bevezető fejezetében. Mégis érdemes volna a hisztéria történetét a nőtörténet keretein belül vizsgálni. Az a brutalitás, ami a hisztéria rejtélyes betegségének korabeli kutatását és kezelését övezte, kétségtelenül a női szexualitással és a nőekkel kapcsolatos tévhitekről és előítéletekről árulkodik. Egy olyan kép tárul elénk, ahol többek között a női nemi szervek csonkítása és a hisztérikus rohamoktól szenvedő nők cirkuszi látványosságként való mutogatása jelentette a betegség kezelését és gyógy módját, de a tágabb társadalomtörténeti keretek hiánya miatt a szerző adós marad a magyarázattal.

A hisztéria történetét azonban nem csak brutális vagy teátrális jelenetek

² Vári Sándor 1999: A női hisztéria Budapesten az 1880-as években. *BUKSZ* (11.) 2. 174–183.

jellemzik. A betegség 19. századi jelenségét övezi például egy olyan legenda is, amely szerint egy bizonyos doktor Pierre Briquet által javasolt és alkalmazott kezelés igen nagy népszerűségnek örvendett a hölgyek körében, mivel a fent említett gyógymódoznál jóval kellemesebb volt: a *titillation du clitoris* módszeréről van szó. Állítólag doktor Briquet terápiája olyan sikeresnek bizonyult, hogy kézi gyakorlását hamarosan gépire váltották (ennek történetét a *Hisztéria* című, 2012-ben bemutatott film is feldolgozza), ám Andrew Scull a hisztéria történetét tárgyaló munkájában nem találunk semmiféle utalást sem Briquet-re, sem állítólagos módszerére. Pedig a Briquet-féle kezelésről szóló történeteknek se szeri, se száma, de sajnos Andrew Scull könyve

sem oszlatja el kételyünket azzal kapcsolatban, vajon legendával vagy igaz történettel állunk-e szemben.

Összességében egy igen értékes és fontos mű került hazánkban kiadásra, amely az idegbántalmak és a hisztéria magyarországi történetével kapcsolatban új kérdésfelvetésekre és átfogóbb kutatásra ösztönözheti a témával foglalkozókat. A kötet vitathatatlan érdeme, hogy felhívja a figyelmet a hisztéria történeti jelentőségére, nevezetesen arra, hogy a pszichoanalízis tulajdonképpen neki köszönhette a születését. Tekintettel arra, hogy utóbbi módszerei a pszichohistorikus kutatások alapját képezik, a hisztéria történeti fejlődésének ismerete nélkülözhetetlen a pszichohistoria kutatói számára is.

Szentesi Réka